

SUMMARY

Zagrebelny S., Lyah A. The comparative analysis of automated control systems for training MOODLE AND «UNIVERSYS WS».

In the article two automated control systems for training are considered by the authors. The use of new information and communication technologies in education and science, especially distance learning is a priority for higher education. This allows you to track feedback between the students and teachers, to provide a quick check of a student learning, provide material for independent study of any training courses.

So the Moodle system is intended for creation of the qualitative online courses in the subjects in the form of lectures by the lecturers, testing the students' knowledge, self-teaching of new material. It is translated into ten languages and is used in many educational establishments of different countries of the world. Besides, it is very suitable both for online-courses and for support of internal instruction. Moodle with its opportunities is equal with famous commercial control systems of educational process. The difference is that Moodle is accessible and open source software that enables to adjust it for any educational establishment. Moodle on-line courses comprises a lecturer, the students and educational material. The course is created by an administrator appointing teachers for supervising it. Within the system the course is not only means of organization of educational process but it also may be just an area of communication for the people interested in the same themes.

In turn the computer program «Universys WS» is intended for the development of the automated systems and ensuring differentiation of the personified access to the functions, services and data of the personnel information system, the pupils' and customers' ones by means of connection by HTTP or HTTPS (protocols) through data transmission networks. The main functions of this program are collecting, storage, change, deletion and processing of personal information; protection of the processed personal information from unauthorized access; management of an educational establishment structure; management of its branches; automation of planning and making up timetable; automation of making up planned and actual classroom teaching load; control of the students progress and rating of mastering of main educational programs; realization of distance educational technologies and carrying out procedures of personal electronic testing of the students.

The comparative analysis of these systems has been made and their general characteristic has been represented by the authors.

Key words: training, ASMM, ASTM, self-teaching, planning, discrete system, Moodle, «Universys WS».

УДК 378.4.014.543:005.334](410)

Т. І. Клочкова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті визначено та схарактеризовано ризики української вищої школи на основі застосування таких теоретичних методів, як аналіз, порівняння, класифікація та узагальнення наукової літератури, законодавчої бази. Зокрема, розглянуто ризики, що можуть загрожувати виконанню основних завдань реалізації стратегії розвитку вищої школи. Наведено класифікацію ризиків у розрізі надання якісних освітніх послуг, споживачами яких є студент, підприємство, держава й суспільство. Ідентифіковано ризики зовнішнього та внутрішнього середовища сектору вищої освіти, що впливають на стратегічний розвиток ВНЗ. Подальшого вивчення

потребує визначення можливості застосування елементів прогресивного зарубіжного досвіду, зокрема досвіду британських університетів, у контексті досліджуваної проблеми в Україні.

Ключові слова: *ризик, мікрорівневий ризик, мезорівневий ризик, макрорівневий ризик, суб'єкт ризику, ризик-менеджмент, вища школа, класифікація ризиків.*

Постановка проблеми. Інтеграція системи освіти України в європейський освітній простір вимагає модернізації вищої школи, що супроводжується постійними інноваційними процесами. Структурна перебудова національної системи вищої освіти відбувається в нестабільних соціально-політичних та економічних умовах, що, у свою чергу, призводить до виникнення різних ризиків, які можуть перешкоджати ефективному функціонуванню вищих навчальних закладів. Усе це створює об'єктивні передумови впровадження ризик-менеджменту як однієї зі складових у системі стратегічного управління університетами. Необхідним, на нашу думку, є впровадження позитивних надбань британських університетів, у яких понад двадцять років існує розвинена інфраструктура менеджменту ризиків, що дозволяє вишам цієї країни займати лідируючі позиції на гіперконкурентному міжнародному ринку освітніх послуг.

Аналіз актуальних досліджень. Незважаючи на те, що проблема управління ризиками не виходить із розряду актуальних для вищої освіти, вона залишається не до кінця вирішеною та з кожним роком набуває все більшої актуальності. У розвідках таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як Н. Нікітіна, Т. Костюкова, І. Лисенко, А. Сбруєва, Т. Удовицька, П. Щеглов здійснено аналіз можливих ризиків, що загрожують функціонуванню системи вищої освіти. Зокрема, Т. Удовицька досліджувала ризики вітчизняної освітньої галузі, від яких так чи інакше залежить якість підготовки фахівців. У наукових розвідках Н. Родини, Є. Сабурова, А. Сбруєвої та О. Хижнякової розглянуто ризики, пов'язані з інвестиціями в інноваційні процеси, що відбуваються в системі вищої освіти. Російськими дослідниками Т. Костюковою та І. Лисенко виокремлено основні внутрішні та зовнішні ризики для провайдерів освітніх послуг. Предметом наукових досліджень С. Білоусової та А. Орел стала концепція модернізаційних ризиків в освітній галузі. У роботах таких дослідників, як Ю. Зубок, В. Зубков, було виявлено та проаналізовано можливі соціальні ризики як наслідок модернізації та проблеми функціонування системи вищої освіти.

Мета статті – визначити та схарактеризувати ризики української вищої школи.

Методи дослідження – для досягнення мети ми використовували теоретичні методи, зокрема: аналіз, порівняння, класифікація та узагальнення наукової літератури, законодавчої бази.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна революція другої половини ХХ ст., що стала наслідком науково-технічної революції та

повсюдним впровадженням інноваційних технологій, призвела до потреби у висококваліфікованих і освічених кадрах для сучасного ринку праці в умовах глобалізації та зростаючої конкуренції. Пріоритетним завданням для України стала зміна стратегії підготовки фахівців із вищою освітою. Необхідність модернізації вітчизняної освіти, на думку незалежних експертів, була зумовлена низкою проблем, пов'язаних як із загальною соціально-економічною ситуацією, структурою державної влади й управління, культурним рівнем влади й суспільства, так і з «галузевою специфікою». Серед таких негараздів було виокремлено: неналежний стан матеріально-технічної бази; старіння й неадекватне відтворення педагогічних кадрів; низька заробітна плата освітян; застаріла й неефективна система управління та фінансування; нерівність доступу до якісної освіти; заплутаність і недосконалість освітнього законодавства; надмірна комерціалізація освітніх послуг і корупція; неухильне зниження якості освіти й падіння рівня знань студентів, застарілі методи та технології навчання, неефективна система моніторингу й контролю якості освіти; імітація реформ замість реальних змін [4].

Аналіз законодавчої та нормативної бази, яка регулює систему вищої освіти України, показав, що наявність ризиків визнано на загальнодержавному рівні й відображено в «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки» [2] та у проекті «Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року», розробленому у 2014 році Робочою групою під керівництвом Міністерства освіти і науки України. Серед основних ризиків, що можуть загрожувати виконанню основних завдань реалізації стратегії розвитку вищої школи, було визначено такі: невиконання або несвоєчасне виконання заходів із реалізації реформи, що може негативно вплинути на її проведення; недостатні обсяги фінансування, що не відповідають масштабу та складності поставлених задач; недорозвинена науково-методична база для довгострокового прогнозування соціально економічної та науково-технічної діяльності в Україні; супротив змінам з боку професорсько-викладацького складу, окремих науковців та освітніх або наукових установ; неготовність персоналу вишу брати на себе відповідальність; неготовність і небажання адміністрації та співробітників вишу змінювати адміністративно-командну систему на ринкову; неготовність персоналу Міносвіти, МОЗу, Мінкульту, Мінфіну, Мінекономіки, що може дискредитувати пропонувані реформи тощо [5].

Здійснений нами аналіз наукової літератури з проблем управління ризиками освітньої галузі показав, що існують різні класифікації ризиків, які становлять загрозу функціонуванню вітчизняних вишів. У ході дослідження погоджуємося з думкою дослідників (А. Сбруєвої [6; 7], Н. Нікітіної [3], Т. Удовицької [8], П. Щеглова [3]), котрі аналізують ризики, яким піддаються всі сторони, зацікавлені в якості вищої освіти, а саме –

особистість, університет, підприємство, держава й суспільство. Такі ризики пов'язані з недосягненням зацікавленими сторонами місії та цілей за рахунок забезпечення якості підготовки фахівців.

У ході нашого дослідження вважаємо за доцільне виділити макрорівневі, мезорівневі та мікрорівневі ризики. Макрорівневі ризики виникають у макросередовищі й несуть пряму загрозу суспільству та державі, мезорівневі ризики загрожують безпосередньо діяльності вищого навчального закладу та підприємству або роботодавцю. Мікрорівневі ризики виникають на рівні особистості, тобто несуть загрозу студентам або випускникам ВНЗ. Подібна класифікація здійснюється в розрізі надання якісних освітніх послуг, споживачами яких є вищезазначені суб'єкти. Нагадаємо принагідно, що ставши учасником Болонського процесу, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити якість вищої освіти відповідно до європейських стандартів. Тому ризики, яким піддаються учасники освітнього процесу, мають складову ризику неналежного рівня якості освітніх послуг.

Держава, що є головним замовником освітніх послуг, піддається ризикам, які пов'язані з перерозподілом фінансових потоків; недосконалістю системи контролю за якістю вищої освіти; недосконалістю нормативно-законодавчої бази в галузі освіти тощо.

Головними ризиками, що загрожують суспільству, є недостатня кількість висококваліфікованих кадрів; отримання кадрів, нездатних генерувати нові ідеї та ефективно вирішувати проблеми суспільства тощо.

Університет піддається ризикам недостатнього контингенту абітурієнтів або низького рівня їх підготовки; недостатнього рівня готовності професорсько-викладацького складу; низької якості освітніх послуг; неналежного рівня матеріально-технічної бази.

Ризики підприємства полягають у відсутності спеціалістів необхідної кваліфікації; низькому рівні працездатності та надійності випускників, їх нездатності фізично та психологічно адаптуватися до вимог виробництва; відсутності у випускників достатніх практичних умінь і навичок, необхідних для ефективної роботи. Особистість ризикує не оволодіти достатніми знаннями, практичними вміннями й навичками; не окупити витрати на освітню послугу; отримати знання та навички, незатребувані роботодавцями тощо (Рис. 1).

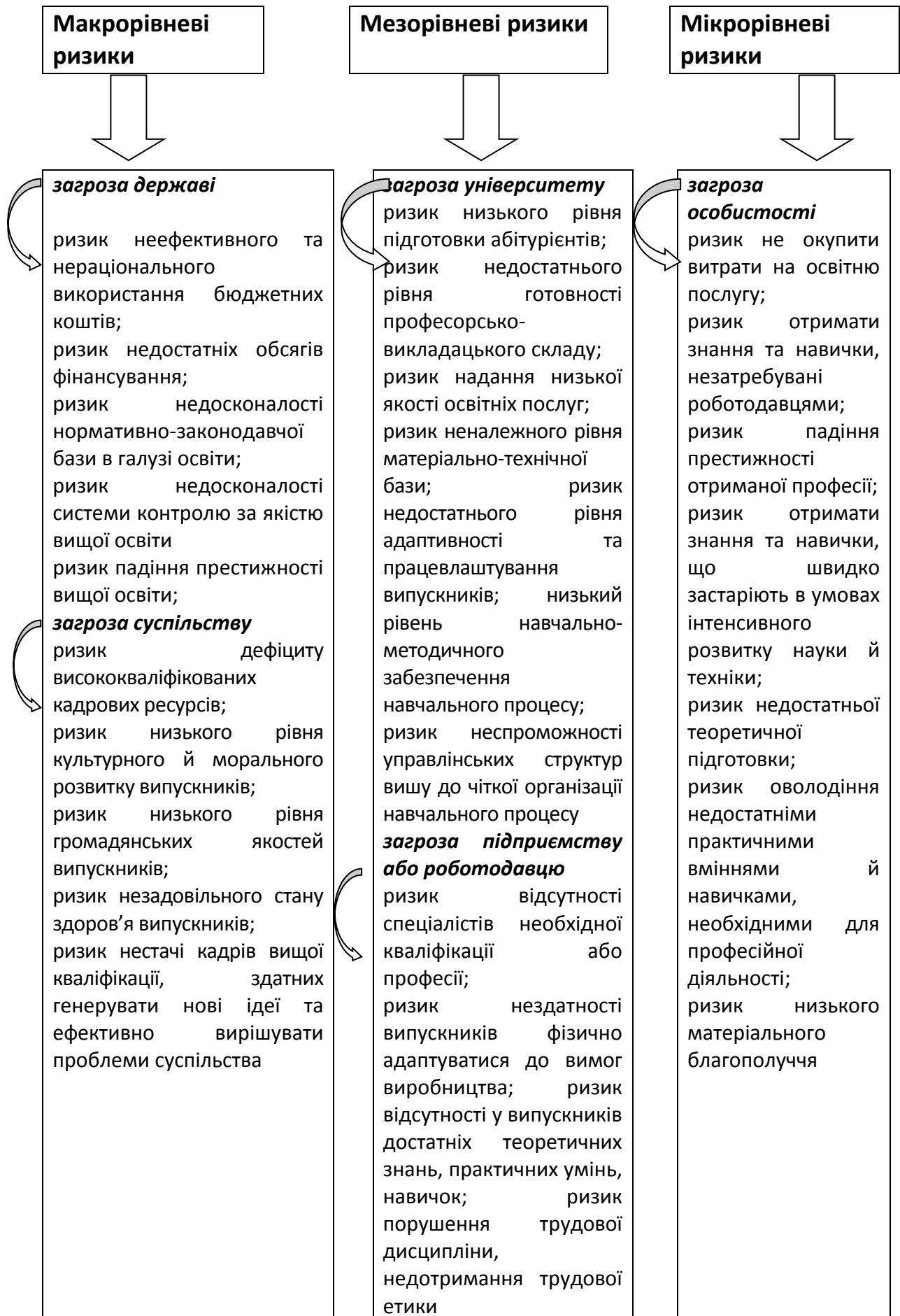

Рис. 1. Ризики, що несуть загрозу учасникам освітнього процесу

Українська дослідниця Т. Удовицька вважає, що вивчати ризики системи вищої освіти доцільно відповідно до такої класифікації:

- ризики на «вході» (ризики, яким піддаються абітурієнти під час вступу до вищого навчального закладу);
- ризики в процесі навчання (адаптаційні, первинної професійної соціалізації та ін.);
- ризики на «виході» (ризики для фахівців, пов'язані з процесом працевлаштування; ризики для роботодавців, пов'язані з взаємодією із фахівцями, передусім, молодими).

На її думку, зосередити увагу необхідно на третій групі ризиків тому, що саме через процеси мінімізації ризиків на «виході» можна стверджувати, що система вищої освіти виконує свої функції та безконфліктно взаємодіє з іншими соціальними інститутами й суспільством у цілому [8].

Існує низка факторів зовнішнього та внутрішнього середовища сектору вищої освіти, що впливають на стратегічний розвиток ВНЗ. Серед них: демографічні й технологічні зрушення, інформаційна революція, зміни у відносинах між ВНЗ і урядом, зміни попиту на випускників на ринку праці та пропозиції; диверсифікація джерел фінансування; технологічна інфраструктура; нові технології навчання; нові організаційні структури; взаємодія та співробітництво з новими партнерами тощо. У зв'язку з цим деякі науковці (Т. Костюкова [1], І. Лисенко [1]) поділяють ризики сектору вищої освіти на дві групи: внутрішні й зовнішні. Зовнішні ризики формуються в макросередовищі, і тому неможливо повністю уникнути їх наслідків. Такі ризики важко прогнозувати, ідентифікувати, ними досить складно управляти. Внутрішні ризики виникають у мікросередовищі вищого навчального закладу, і їх наявність значною мірою залежить від дій суб'єктів ризику – університету в цілому та його структурних підрозділів (інститутів, факультетів, кафедр тощо), виду діяльності, процесу, науково-викладацького складу та інших співробітників вишу, студентів (Табл. 1).

Таблиця 1

Основні ризики мікро- та макросередовища сектору вищої освіти

Зовнішні ризики	Внутрішні ризики
Диверсифікація джерел фінансування	Низький рівень якості освітніх послуг
Скорочення обсягів державного фінансування	Невідповідність запропонованого набору освітніх послуг вимогам ринку
Економічна криза	Недостатній контингент абітурієнтів
Скорочення контингенту студентів	Низький рівень підготовки абітурієнтів
Висока конкуренція з боку провідних західних і вітчизняних університетів	Асиметрія у підготовці фахівців (надлишок економістів і юристів, проте незатребуваність інженерних спеціальностей);
Низький відсоток іноземних студентів із розвинених країн світу	Висока ціна освітніх послуг
Перехід установ бюджетної сфери на нову систему оплати праці	Банкрутство й реструктуризація частини ВНЗ

Зміна кон'юнктури ринку праці	Ризик втрати ліцензії
Зміна нормативно-законодавчої бази в галузі освіти	Некомпетентність діяльності керівників ВНЗ
Зміна психологічного клімату в суспільстві	Недостатній розвиток або застарілість матеріально-технічної бази
Падіння престижності вищої освіти на ринку праці	Неефективна кадрова політика
Зміна форми власності ВНЗ	Низький рівень заробітної плати й соціального пакету співробітників
Активний «відплив інтелекту»	Неефективне використання позабюджетних засобів

У контексті досліджуваної проблеми слід зазначити, що ризики, які виникають у діяльності ВНЗ, пов'язані між собою. Наприклад, ризик рекрутингу майбутніх студентів (неможливості забезпечити якісний і кількісний набір студентів) може спричинити виникнення фінансового ризику, бо великий відсоток студентів навчається на комерційній основі та є джерелом прибутку вишів. Погіршення фінансового стану ВНЗ негативно позначиться на його іміджі, що, у свою чергу, може створити ризик втрати репутації та падіння престижності навчального закладу на ринку праці. За таких умов спостерігається зниження попиту абітурієнтів на освітні послуги університету з негативним іміджем, що спричинить ризик неотримання доходів від надання послуг. Як наслідок, ВНЗ може збанкрутіти, або його буде реструктуризовано. Неналежний рівень якості освітніх послуг також може бути результатом виникнення фінансового та репутаційного ризиків, наслідки яких можуть бути катастрофічними для вищих начальних закладів.

Висновки. Якщо говорити про менеджмент ризиків в Україні, то це – новий напрям в управлінській практиці вишів та в дослідженнях проблем управління системою вищої освіти. Можна виділити такі особливості його розвитку:

- слабка інформованість керівництва та персоналу вишу про менеджмент ризиків, культуру ризику, дій стосовно того, як усунути або мінімізувати наслідки ризиків;
- нерозвинена інфраструктура менеджменту ризиків у системі вищої освіти України (інститути, інструменти, методи управління ризиками тощо);
- відсутнє нормативне забезпечення з боку держави;
- відсутні методичні рекомендації щодо запровадження ризик-менеджменту;
- суттєво різняться профілі ризиків (тобто співвідношення різних їх видів) українських вишів та університетів Великої Британії, і мотивація впровадження ризик-менеджменту.

Перспективи подальших наукових розвідок. До подальших розвідок належить визначення можливості застосування елементів прогресивного досвіду британських університетів у контексті досліджуваної проблеми в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюкова Т. П. Концепция оценки рисков в образовательной деятельности вуза / Т. Костюкова, И. Лысенко // Информатика: проблемы, методология, технологии : Мат. 9-й междунар. науч.-метод. конф. (12–13 февраля 2009 г.). – Воронеж : Изд.-полиграфическ. центр ВГУ, 2009. – С. 363–366.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/images/files/.../4455.pdf.
3. Никитина Н. Ш. Качество высшего образования. Риски при подготовке специалистов / Н. Никитина, П. Щеглов // Университетское управление: практика и анализ. – 2003. – № 1 (24). – С. 46–59.
4. Стратегія модернізації України. Бачення незалежних експертів [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2009. – № 48 (12-18 грудня). – Режим доступу : <http://www.dt.ua/3000/3050/68061>.
5. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (Проект) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://mon.gov.ua>img/zstored/files/HE Reforms Strategy](http://mon.gov.ua/img/zstored/files/HE_Reforms_Strategy)
6. Сбруева А. А. Менеджмент ризиків у вищій освіті: характеристика інноваційного досвіду / А. А. Сбруева // Управління інноваційним розвитком освіти в суспільстві ризику : [монографія] / [за ред. проф. А.А. Сбруєвої]. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – 460 с.
7. Сбруева А. А. Чинники побудови ефективної освітньої організації: аналіз зарубіжного досвіду / А. А. Сбруева, О. Г. Козлова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 1 (27). – С. 111–123.
8. Удовицька Т. А. Проблеми у функціонуванні системи вищої освіти: аналіз можливих ризиків / Т. А. Удовицька // Грані. – 2012 – №1 (81). – С. 134–137.

РЕЗЮМЕ

Клочкова Т. И. Риск-менеджмент: теория и практика украинской высшей школы.

В статье определены и охарактеризованы риски украинской высшей школы на основе применения таких теоретических методов, как анализ, сравнение, классификация и обобщение научной литературы, законодательной базы. В частности, рассмотрены риски, которые могут угрожать выполнению основных задач, принципов и механизмов реализации стратегии развития высшей школы. Приведена классификация рисков в разрезе предоставления качества образовательных услуг, потребителями которых являются личность, университет, предприятие, государство и общество. Идентифицированы риски внешней и внутренней среды сектора высшего образования, влияющие на стратегическое развитие вуза. Дальнейшего изучения требует определения возможности применения элементов прогрессивного зарубежного опыта, в частности опыта британских университетов, в контексте исследуемой проблемы в Украине.

Ключевые слова: *риск, микроуровневый риск, мезоуровневый риск, макроуровневый риск, субъект риска, риск-менеджмент, высшая школа, классификация рисков.*

SUMMARY

Klochko T. Risk Management: Theory and Practice of the Ukrainian Higher School.

The author analyses the risks of the Ukrainian higher school with the application of the theoretical methods such as analysis, comparison, classification and synthesis of scientific literature and regulatory documents. In particular, the article focuses on the risks that may threaten the goal-achieving probability and realization of the Ukrainian higher school development strategy. Risk classification is made in the context of providing quality of the educational services, consumed by the government, society, university, business and individual. The risks of external and internal environment of the higher education sector, influencing the strategic development of university, are identified. The external risks are beyond the influence of university, so they are difficult to be identified, controlled and managed. The internal risks arise from the events within university and depend on the risk subjects (university structure, the staff, the students, the faculties, the departments). No only external and internal risks, but also their interdependence is considered specifically. Among the key risks of the higher school are the following: economic slowdown, poor governance, damage to brand or reputation, an inadequate staff recruitment, a low enrollment rate, bad experience of the students, a low quality of teaching and research, inadequate technical support.

In Ukraine risk management is a new direction in the management practice of universities and the higher education management research. We can identify the following features of its development: low awareness of risk management, risk culture, actions on how to eliminate or minimize risks, among the university staff and administration; a lack of risk management infrastructure in higher education (institutions, tools, techniques); a lack of regulatory support from the government; unavailability of methodological recommendations on the introduction of risk management; significantly different risk profiles (the ratio of different kinds) of the Ukrainian and the UK universities and the motivation for the introduction of risk management.

The further research should focus on the possibility to use the experience and best practice of the UK universities under the issue being studied in Ukraine. The British model of managing risk is a good source of reference for the Ukrainian higher school that is considering developing a similar framework.

Key words: *a risk, a micro-level risk, a mezo-level risk, a macro-level risk, a risk subject, risk management, higher school, a risk classification.*